

Pražák, Richard

K otázce studia česko-maďarských divadelních vztahů

In: *Na křižovatce umění : sborník k poctě šedesátin prof. dr. Artura Závodského, DrSc. Burian, Jaroslav (editor). Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1973, pp. 415-423*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120946>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

K OTÁZCE STUDIA ČESKO-MAĎARSKÝCH LITERÁRNÍCH VZTAHŮ

Od jisté doby, zejména od vystoupení René Welleka proti francouzské komparatistice, ujal se ve srovnávací vědě neblahý zvyk preferovat jisté poznávací metody a postupy na úkor metod jiných a provádět na základě této preference jakousi hierarchizaci vědeckých snah, při níž nejsou srovnávány skutečné výsledky práce, nýbrž toliko výchozí pracovní postupy a premisy. Na rozdíl od těchto často převládajících tendencí se však domnívám, že ve vědě je rozhodující základní světónázorový přístup a konkrétní výsledek vědecké práce, nikoliv již to, zda badatel vychází z typologie, kontaktologie, strukturální či nestructurální analýzy apod. Může být dobrý kontaktolog a špatný typolog anebo naopak. Jak pomoci typologické, tak kontaktologické metody poznáme jenom jistou část skutečnosti; pro zvládnutí celkového obrazu není žádný vskutku pracovní přístup zanedbatelný. V této souvislosti můžeme citovat slova dnes již zesnulého někdejšího nestora československé komparatistiky Franka Wollmana v referátě pro VI. mezinárodní sjezd slavistů: „Vytýčením problémů internacionálně generálních konvergencí v každé literatuře stalo se řešení literárních zákonitostí složitějším v chápání příčin, ale zato pravděpodobnějším v nalézání následků. Historicko-typologický postup bude často v dialektickém sporu s kontaktologickým, influologickým. Sotva se dá rozhodnout pro budoucnost, kam se nakloní váhy.“¹

Pravdivost těchto slov prokázala již první československá hungaristická konference na podzim r. 1969 ve Smolenici, kde co příspěvek, to jiná metoda a jiný pracovní cíl. Nedomnívám se, že to bylo na škodu československé hungaristiky; mnohem více by ji poškodilo násilné sjednocování na jediném pracovním východisku, nadřazování jednoho postupu nad druhý, zkrátka vědecká intolerance.

Ačkoliv československá hungaristika je představována poměrně malou vědeckou obcí, uplatňují se v ní různé starší i novější směry a vlivy, které tuto bohatou rozrůzněností podmiňují. Na Slovensku působí na současné pojetí hungaristiky nejvíce strukturálně metodologické náhledy školy Bakošovy a ovlivňuje ji významně i typologické badatelské úsilí maďarské, soustředěné v posledních letech především v srovnávacím od-

¹ Viz Frank Wollman, *Generální literatura, její funkce světová i mezislovenská* (Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze, Praha 1968), str. 187.

dělení Literárního ústavu Maďarské akademie věd v Budapešti. Na Slovensku je však kromě toho řada významných starších badatelů, kteří mají velmi blízko k hungaristice a vycházejí ponejvíce z pozitivistických principů školy Vlčkovy. Nezapomínejme také na pokračovatele v díle Ándora Sase, soustředěné zejména kolem bratislavské katedry maďarského jazyka a literatury. A konečně můžeme snad hovořit do jisté míry také o pražské a brněnské hungaristické škole, při čemž první je spjata s činností i dědictvím pražské strukturalistické školy a tím i s obdobnými tendencemi na Slovensku, kdežto druhá je orientována více historicky v duchu srovnávacích postulatů brněnské historické školy.²

Širší metodická a pracovní základna československé hungaristiky umožňuje srovnání různých východisek i výsledků, vede k všestrannějšímu proniknutí studované látky a je v tomto smyslu vědecky užitečná a podnětná.

Specifické místo v celku československé hungaristiky zaujímá badatelské úsilí v českých zemích, které byly v bezprostředním sousedství starých Uher, a přece mimo jejich rámec, což pak dovolovalo do jisté míry angažovaný, ale zároveň v podstatě i nestranný přístup k složité hungaristické problematice. Značná pozornost byla již od dob Josefa Dobrovského a Františka Palackého věnována otázce česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, které byly ovšem soustavněji vědecky sledovány až po druhé světové válce. Nehodlám se v tomto příspěvku zabývat přehledem české a maďarské vědecké produkce na tomto poli, mohu zde odkázat na svůj článek o výsledcích studia česko-maďarských vztahů ve Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university, na úvodní kapitole práce o Josefu Dobrovském jako hungaristovi a ugrofinistovi a jiné.³ V tomto článku bych se chtěl zaměřit na jednu základní otázku: jaké předpoklady poskytovalo české a uherské prostředí i česká a maďarská literárněvědná tradice pro srovnávací studium české a maďarské kultury a česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, jaký přístup k tomuto studiu umožňovalo, a hlavně co z toho vyplývá pro metodologii studia těchto vztahů.

Takto položená otázka totiž vylučuje úzce kontaktologický, influologický nebo naopak jenom typologický přístup k problematice, ale nutí nás obzírat ji z širšího i celistvějšího úhlu. Vyplývá z ní především elementární důležitost vlastních speciálních výsledků literárněvědné bohemistiky a maďaristiky pro srovnávací studium, které na tyto výsledky často zapomíná a snaží se vyzvednout od popředí bezprostřední styky, vlivy i typologické souvislosti a odlišnosti, aniž vezme za základ kulturní vývoj dané oblasti v jeho evropských i světových souvislostech a vývojových tendencích. To pak přirozeně vede jen k binárnímu či velmi povrchnímu generálnímu srovnávání, místo aby konkrétní analýza dané látky vedla k reálně podložené přesvědčivé syntéze. Syntéza totiž může

² Všechny tyto tendence se dají dobře konfrontovat na materiálech sborníku ze smolenické konference o slovensko-maďarských literárních vztazích z r. 1969, nazvaném *Tradičie a literárne vzťahy*, Bratislava 1972.

³ Srov. *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist* (Brno 1967, str. 9–30) a dále programovou studii *Výsledky a úkoly studia česko-maďarských vztahů* (Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, dále SPFFBU, 1961, řada historická, C 8, str. 492–508).

být cílem, avšak nikoli prostředkem vědeckého bádání. Bez všeobslhlé a vyčerpávající analýzy není žádná vážná syntéza možná.

Význam konkrétních výsledků literárněvědné bohemistiky a maďaristiky pro studium česko-maďarských kulturních i literárních vztahů je nesporně prvořadě závažný. Zamýšlíme-li se např. nad tím, proč nejen ve sborníku literárněhistorických studií o československo-maďarských vztazích z r. 1965, ale v celé předchozí i pozdější literatuře téměř úplně chybí studie o vztazích české a maďarské literatury v předhusitském období (výjimkou jsou zejména některé studie Pétera Királye psané ovšem převážně z hlediska jazykového),⁴ pak docházíme k názoru, že je to dáno především stavem bohemistického a maďaristického bádání o těchto úsecích literárního vývoje. Důležitým a dosud beze zbytku nesplněným úkolem tu bylo např. stanovení přesné chronologie a obsahové návaznosti nejdůležitějších legend, gest a kronik, bez jehož splnění nebyl možný pokrok dalšího výzkumu. Teprve po práci Jánose Horvátha ml. Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái z r. 1954, novějších studií Lájose Csóky a dalších, jakož i po dalším vyjasnění otázky Anonyma a jeho kroniky na straně maďarské,⁵ po pokroku v legendistickém bádání u nás, např. v otázce vojtěšských a václavských legend,⁶ novém obohacení bádání o Kosmovi a starých českých pověstech na straně české,⁷ bude dnes možné přesněji vymezit i problematiku studia česko-maďarských literárních vztahů v tomto nejstarším období. Literární vědci se tu neobejdou bez pomoci historiků, neboť řada otázek literárního a kulturního vývoje v nejstarším období není řešitelná bez širší společenské analýzy.

Vývoj vzdělanosti ve střední Evropě v 11. a 12. století ovlivňoval rozhodujícím způsobem vztah mezi západní a východní církví, boj proti kacířským snahám a pozůstatkům pohanství u nově vzniklých středoevropských raně feudálních států i pohansko-heretickou reakci proti křesťansko-feudálnímu tlaku. Dynamická protikladnost duchovního vývoje v této oblasti, na němž se podílely jak západoevropské církevní reformy, ovlivňující rozhodujícím způsobem tvářnost křesťanství ve střední Evropě, tak stále ještě silný kulturní i politický vliv Byzance jako protiváha k středoevropské rozpínavosti římské říše, poznamenaly nejsilněji i raně středověkou literaturu v českých zemích a v Uhrách. Víme, že Maďaři v Podunajské nížině přejímají v podstatě kulturní dědictví Velkomoravské

⁴ Srov. např. *Ostříhomský zlomek staročeské Alexandreidy* (Studia Slavica 1956, č. 2); *A prágai négy nyelvű sóhajrás* (Filológiai Közlöny 1958, č. 3); *Budapešťský zlomek latinské legendy o sv. Václavu* (Studia Slavica 1960, č. 1–2) atd.

⁵ K otázce Anonyma srov. zvláště studie Jánose Horvátha ml., *P. mester és műve* (Irodalomtörténeti Közlemények, dále ITK, 1966, č. 1–2, str. 1–53 a č. 3–4, str. 261–282); Károlye Sólyoma, *Új szempontok az Anonymus-probléma megoldásához* (ITK 1966, č. 1–2, str. 54–84) a Györgye Gyórfyho, *Anonymus Gesta Hungarorumának kora és hitelessége* (ITK 1970, č. 1, str. 1–13). K širší problematice staré maďarské literatury viz zvláště monografie László Mezeye, *Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpádkor végén* (Budapest 1955) a Lájose J. Csóky, *A latin nyelvű történeti irodalom kialakulása Magyarországon a XI.–XVI. században* (Budapest 1967).

⁶ Bohatou poválečnou literaturu na tomto poli představují hlavně studie Jaroslava Ludvíkovského a Oldřicha Králíka.

⁷ Srov. zvláště Dušan Třeštický, *Kosmova kronika* (Praha 1968) a *Kosmas* (Praha 1969), a Vladimír Karbusický, *Nejstarší pověsti české* (Praha 1966).

řiše a panonského státu a že Češi a Poláci z družiny Vojtěchovy měli velký podíl na formování církevní organizace feudálních Uher, že spolu s Vojtěchem přišli do Uher i přátelé vyvražděných Slavníkovců stejně jako o více než sto let později pronásledovaní Vršovci. Tito čeští uprchlíci se tu setkávali např. s Bulhary, třebaže ti sem uprchli před Štěpánovým spojencem Byzancí a stáli většinou na straně odpůrců legálních uher-
ských králů a spojovali se s nimi v pohansko-heretickou reakci, jejíž ideologické základy podle posledních výzkumů silně ovlivnil bogomilismus importovaný právě těmito Bulhary.⁸ Literárně zachytil tento jev nejvýrazněji csanádský biskup Gellért ve svém polemickém spisku *Deliberatio supra hymnum trium puerorum* z konce 1. poloviny 11. stol.⁹ Novější hypotézy o rozšíření slovanského ritu v jižním Polsku během 10. století a doklady o kultu sv. Gorazda, následovníka Metodějeva a patrona Bulharů v Polsku před 12. stoletím a uctívání dalších východních světců, z nichž někteří nebyli zcela cizí ani bogomilům, a konečně na to navazující fakta o česko-polských kulturních a náboženských vztazích v tomto období, mělo by dosavadní bádání o šíření bogomilismu posunout tímto směrem. Je na čase uvažovat o vlivu bogomilismu v Polsku a českých zemích v tomto raném období.¹⁰

Je ovšem jisté, že hraje-li bogomilismus zejména ve čtyřicátých letech 11. století v Uhrách úlohu jednoho ze základních opozičních činitelů vůči oficiálnímu křesťanství západní provenience, v českých zemích jde spíše o pokračující zápas latinského křesťanství s tradicemi slovanského ritu. Na druhé straně trvala v Uhrách mnohem déle koexistence mezi římskou a řeckou církví; tyto tendence zde podporoval i Vojtěch a jeho následovníci, přesvědčení o škodlivosti rozporu mezi oběma církvemi. Novější bádání poukázalo na to, jak tyto protirozkoľnické tendence úzce souvisely i s počátky západoevropských reformních církevních snah a jak tyto reformní snahy, zejména reforma lotrinská, působily v Uhrách souběžně s úsilím o zmírnění napětí ve vztazích západní a východní církve.¹¹ Pro styky s Lotrinskem, zvláště s Lutychem, je příznačný kult Lambertův, a to nejen pro Uhry a Polsko, jak o tom psal György

⁸ Srov. k tomu naposledy články Richarda Pražáka, *Bogomilismus v Uhrách v 11. století* a Ondreje R. Halagy, „*Bulhari*“ v *stredoeurópskych prameňoch 11.–14. storočia* (Studia balkanica bohemoslovaca, Brno 1970, str. 76–88) a tam uvedenou literaturu.

⁹ Viz k tomu z novější literatury zvláště studie Károlye Redla, *Problémák Gellért püspök Deliberatio-jában* (ITK 1965, č. 2, str. 211–217); Gabriela Silágho, *Untersuchungen zur „Deliberatio supra hymnum trium puerorum“ des Gerhard von Csanád* (München 1967) a László Szégfűho, *Eretnekség és tiranizmus* (ITK 1968, č. 5, str. 501–515).

¹⁰ Srov. L. Koczy, *Slavonic rite in Poland* (New Studies in Ancient Eurasian History, essays presented to Józef Kotrzewski, Osaka 1955, str. 97–106); B. Stasiowski, *Zur Verbreitung des slavischen Ritus in Südpolen während des 10. Jahrhunderts* (Forschungen zur osteuropäische Geschichte 7, Berlin 1959, str. 8–25) a K. Lanskorowska, *Studies on the Roman-Slavonic rite in Poland* (Roma 1961). K polsko-českým kulturním a náboženským vztahům zaujal naposledy stanovisko Oldřich Králík v knize *Nejstarší rodokmen české literatury* (Praha 1971).

¹¹ K tomu viz zvláště György Székely, *Poměr stredoeurópskych zemí k církevním reformám a byzantskému světu v 11. století* (SPFFBU 1961, řada historická, C 8, str. 29–52).

Székelly,¹² ale i pro Čechy. V Lutychu studoval např. pražský kronikář Kosmas a fakta známá o jeho vztahu k Uhrám (r. 1099 byl vysvěcen na kněze v Ostrihomi z iniciativy Břetislava II., který po svém vyhnání z Čech r. 1090 se uchýlil až do svého příchodu na český trůn k uherskému králi Ladislavovi) nutí k opatrnosti vůči starším soudům o Kosmovi jako fanatickém přívrženci latinské bohoslužby a nenávislném odpůrci tendencí jiných. Dá se to doložit nejen tím, že také Kosmas a jeho okolí (např. sám biskup Heřman) přáli kultu Lambertovu, ale i literárními předlohami Kosmova díla, mezi nimiž nutno jmenovat na prvním místě latinské životopisy Vojtěchovy od Jana Canaparia a Bruna Querfurtského, členů kláštera sv. Bonifáce a Alexia na římském Aventinu, na přelomu 10. a 11. století jednoho z nejvýznačnějších center řecko-římské duchovní spolupráce.¹³ Zajímavé je, že vojtěšskou tradici oživuje také svatoštěpánská legenda Hartvikova a větší legenda o sv. Gellértovi, napsaná toliko několik let před Kosmovou kronikou.¹⁴

Podrobný rozbor nejstarších českých i uherských legend a kronik by nepochybně přinesl další fakta o česko-maďarských kulturních a literárních vztazích. Důležitější nežli bezprostřední styky je však onen společný duchovní rámeček, v němž se vyvíjela kultura mladých raně feudálních států uherského, českého i polského, jak jej obráží i soudobá literatura. Bylo by snad užitečné také prověřit tezi o předcházení legend kronikám v 11. a 12. století u Čechů, Poláků a Rusů, jak ji zdůraznil poslední slavistický sjezd¹⁵ i ve vztahu k Uhrám, kde sice nejstarší nedochovaná a jen rekonstruovaná gesta vznikala v podstatě souběžně s legendami, ba dokonce je o něco předcházela, avšak vlastní kronikářství je doloženo kronikou až pozdějšího data.

Problematika nejstarších česko-maďarských literárních vztahů souvisí v první řadě se střeoevropskou i celoevropskou společenskou situací a s historickým vývojem českých zemí i Uher, a teprve v závislosti na tom s kulturním a literárním vývojem, jehož zákonitosti nejsou stále dostatečně známy. Novější badání tu právem zdůrazňuje vlivy universální středověké literatury (včetně antického dědictví) i tam, kde se dosud petrifikoval domácí původ. Na české straně je to pozoruhodné a neprávem s menší důvěrou přijímané badání Vladimíra Karbusického o nejstarších českých pověstech,¹⁶ které prokázalo souvislost pověstí o Libuši s příběhy o Matyldě Toskánské, souvislost motivů lucké i dívčí války, Horymírova skoku a jiných pověstí s germánskou epikou a s Písní o Rolandovi. Také novější maďarské badání přisuzuje při výzkumu staré maďarské epiky mnohem více váhy nežli dříve příběhům o Tristanovi, Rolandovi a dalším čelným výtvorům evropské epiky a jejich vlivu na

¹² Tamtéž, str. 34–35.

¹³ Ke Kosmovi viz spisy Dušana Třeštíka, uvedené v poznámce 9; o jeho vztahu k Uhrám viz Endre Kovács, *Magyar-cseh történelmi kapcsolatok* (Budapest 1952).

¹⁴ Srov. k tomu Václav Chaloupecký, *Radla-Anastasius, druh Vojtěchův, organizátor uherské církve* (čas. Bratislava 1/1927, str. 220–228) a Endre Kovács – Jan Novotný, *Maďaři a my* (Praha 1959), str. 21.

¹⁵ Viz Oldřich Králík, *Počátky kronikářství u Slovanů* (Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů, 1968, str. 235).

¹⁶ *Nejstarší pověsti české* (Praha 1966).

starou maďarskou literaturu.¹⁷ Tyto poznatky nás vedou i k tomu, abychom zdůraznili žánrově-motivické srovnání při studiu česko-maďarských literárních vztahů, resp. jejich širšího literárního rodokmenu.

Další tezi, kterou bych chtěl obecně vyzvednout pro studium česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, je kombinace několika metod při výzkumu těchto vztahů. Mluví-li se v posledních letech o krizi srovnávací literární vědy, mám za to, že je to dáno právě příliš radikálním zavržením starých, zčásti ještě pozitivistických metod kontaktologických i influologických a příliš překotným a ne vždycky uvážlivým hledáním nových badatelských postupů, místo aby pro určitou fázi výzkumu bylo nadále využíváno starších osvědčených metod a nové cesty hledány jenom tam, kde je to účelné a nutné. Pokrok bádání ve vědě je koneckonců dán návazností nových metod a výsledků na staré a nikoliv jednoznačnou negací předchozího výzkumu i jeho forem a stále novým objevováním často již objeveného nebo neustálou změnou badatelských programů. Pak se mnohdy stává, že zůstávají pouze programy a že na konkrétní výsledky těchto programů nikdy nedojde.

Domnívám se, že bezprostřední studium literárních styků a vlivů zůstane nadále důležitým úkolem srovnávacího studia a přímo východiskem dalšího bádání. Sám sběr faktů tu těžko bude moci proběhnout jinak nežli na exaktní pozitivistické bázi, vyznačující se snahou o co nejuplněnší poznání skutečnosti. Jiná je otázka interpretace, při níž právě nové metody umožňují všestrannější a hlubší přístup k materiálu, nikoli však za použití jiné metody, nýbrž při jejich vhodné kombinaci.

Vezměme si problematiku česko-maďarských kulturních a literárních vztahů za národního obrození. Sám pojem »národní obrození« býval kdysi specialitou české vědy, postupně se přenesl i do ostatních slovanských literatur a na loňské konferenci v Mátrafüredu o osvícenství ve východoevropských literaturách bylo ho již užito v širším východoevropském rámci i pro Maďary a Rumuny.¹⁸ Na druhé straně tradiční maďarské dělení literatury poosvícenského období na literaturu jazykové obnovy a literaturu reformního období odpovídá v podstatě novému poválečnému schématu dělení českého obrození na etapu jazykové literární a politickou, jež se uplatňuje i v periodizaci české obrozenecké literatury, přičemž dělícím je tu politický mezník r. 1830, stejně jako u Maďarů rok 1825. Já osobně nesouhlasím s pokusy posunout hranici osvícenství v maďarské či české literatuře i obecně v literaturách východoevropských až do let 1820–1830,¹⁹ neboť prvá desetiletí 19. století až do dvacátých let tohoto století pokládám za jasnou dobu přechodovou, kdy se sice i v neologickém hnutí uplatňuje mnoho z osvícenského dědictví, avšak svým celkovým zaměřením i jazykově literární orientací je toto hnutí již jasným úvodem k romantismu a svou kulturní činností otevírá nové možnosti národního vzestupu, možnosti zcela protikladné dřívějšímu národně indiferentnímu osvícenství ve střední Evropě.

Ke složité problematice národního obrození v české a maďarské lite-

¹⁷ Viz *A magyar irodalom története I* (Budapest 1964), str. 94 a násl.

¹⁸ Viz zprávu Lajose H o p p a, *Keletközép-európai felvilágosodás szimpozium* (Mátrafüred 1970, november 3.–5.), Helikon 17/1971, č. 1, str. 110–111.

¹⁹ Tamtéž, str. 111.

ratuře řekne mnoho sociologie literatury, dodnes nelze podceňovat ani tradiční studium literárních ohlasů a vlivů, nové poznatky přináší i typologie, avšak celkový srovnávací obraz vývoje obou těchto literatur je možný jenom kombinací uvedených metod a jejich vhodným konkrétním užitím.

Podívejme se na otázku typologie. Za průkopnické dílo při studiu problematiky česko-maďarských kulturních a literárních vztahů bývá v tomto směru pokládána kniha Henrika Beckera *Zwei Sprachanschlüsse*,²⁰ která srovnala jazykovou obnovu u Maďarů a Čechů a poukázala na její typologickou příbuznost. Já sám jsem se pokusil pod vlivem Beckerovým na Hamuljakově konferenci v květnu r. 1969 o typologické srovnání neologických hnutí u Čechů, Slováků, Maďarů a Rumunů, přičemž jsem zjistil, že jde o dva typy těchto hnutí, z nichž k prvému náleží pro svůj osvícenský nacionalismus a jazykově tradicionalistický, byť kodifikačně převratný národní program Bernolákovo úsilí s jeho kodifikací západoslovenského nářečí ve slovenský spisovný jazyk a představitelé sedmihradské triády s jejich dakorománskou teorií rumunštiny, která se stala později východiskem rumunského národně jazykového programu, a k druhému Kazinczyho jazyková obnova maďarštiny a neologické úsilí jungmannovců s jejich modernizačně reglementujícím kulturním a jazykovým programem, ovlivněným především romantickými a preromantickými evropskými proudy a novým, v podstatě již buržoazním nacionalismem, což platí zvláště o literatuře české. Osvícenský nacionalismus prvních bernolákovců byl jazykově i literárně vázán v mnoha směrech ještě duchovním světem feudálně barokním, přestože nelze pochybovat o tom, že jejich historický čin osamostatnění spisovné slovenštiny otevíral již novou epochu národního vývoje u Slováků.²¹ Toto typologické zjištění spolu s dalšími fakty, které nám o literárním vývoji u Čechů a Maďarů může poskytnout např. sociologie literatury, má nepochybně jistou platnost pro další studium. Nemůžeme je však přeceňovat, neboť podíváme-li se na vlastní imanentní literární vývoj u Čechů a Maďarů v tomto období, zjišťujeme přes tuto základní typologickou shodu neologického údobí značné rozdíly. Tyto rozdíly se přitom nedají zachytit jenom exaktními strukturalistickými metodami, vhodnými pro vyspělá literární díla, ale zcela nevhodnými pro údobí, kdy literaturu netvoří jenom krásná literatura v užším smyslu, ale i díla nauková a publicistická, jako je tomu výrazně i v období obrozenském.

Kdežto maďarské písemnictví reprezentuje v klasickém obrozenském údobí především poezie a v jeho závěru zčásti i román, nejvýznamnější část české obrozenské literatury tvoří nauková próza, vědecká díla jazykovědná, literárněvědná i historiografická. Kdybychom se přísně drželi strukturalistického schématu, který počítá jen s literaturou krásnou, pak českou obrozenskou literaturu budou tvořit Šedivý, Zíma, Tomsa a podobní autoři, a nikoliv Dobrovský, Jungmann a Palacký, jimž je přitom adekvátním zjevem z krásného písemnictví za obrození jediný Karel Hy-

²⁰ Berlin—Leipzig 1948.

²¹ Srov. k tomu můj článek *Ke vztahu druhé bernolákovské generace a české jungmannovské inteligence za národního obrození* (Biografické štúdie I, Martin 1970, str. 27—28).

nek Mácha. To by ovšem vedlo ke zmatení hodnot a k nepřesnému vykonstruovanému obrazu skutečnosti.²² Něco jiného je totiž usilovat o široký obraz literárního vývoje nejen v jeho nejvýznamnějších představitelích, ale v celé literární obci, a něco jiného je nadřazovat tato strukturalistická hlediska základním hodnotícím kritériím, která nemohou v žádném případě vycházet z ochuzujícího a jakkoli omezujícího pohledu na celek literární tvorby a jeho hodnotový profil. Prověrkou hodnot může být i ohlas a vliv jedné literatury v literaturách cizích; při studiu vzájemného vlivu a ohlasu české a maďarské literatury v padesátých až šedesátých letech 19. století poukázal jsem na to, jak tyto literatury přejímají především uznávané hodnoty předchozího období. V maďarském prostředí získala tehdy největší ohlas česká díla naučná, práce Františka Palackého a Pavla Josefa Šafaříka, vedle již světoznámých Rukopisů, u nás to naopak byl Petőfi, Vörösmarty a maďarská romantická próza.²³ V tomto bodě plně souhlasím se slovy Rudolfa Chmela k otázce studia literárních ohlasů a vlivů, která pronesl r. 1969 na konferenci v Prešově: „Pri podrobnejšom skúmaní problematiky ohlasov literárnych diel sa ukáže, do akej miery možno hovoriť o zámernej systémovej orientácii, tj. dokiaľ možno považovať tento materiál za dôležitý, podstatný i z hľadiska vzťahov a odkiaľ ide o náhodný, irelevantný materiál, ktorý nemá väčšej ceny.“²⁴

Zkoumáme-li např. přístup Jana Nerudy či Jaroslava Vrchlického k maďarské literatuře, vidíme, že je úplně v souladu s jejich celkovou orientací. Nerudova volba překladů a popularizace Petőfiho, Vörösmartyho a Jókaije plně odpovídá jeho pokrokové demokratické literární linii, stejně jako Vrchlického překlady Petőfiho, Aranye a Madáche odpovídají základním postulátům jeho lumírovského překladatelského programu. Dostáváme se tu k další zásadě studia česko-maďarských kulturních vztahů, která má i širší obecnou platnost. Touto zásadou je rozhodující role přijímajícího prostředí. Nemůžeme studovat vztahy pro vztahy, ale každá srovnávací otázka má přispět zejména k řešení domácí problematiky.

Není možno v tomto stručném příspěvku hovořit o všech etapách česko-maďarských kulturních a literárních vztahů, proto se omezíme závěrem alespoň na stručnou poznámku k otázce nejnovějšího období. Je už na čase podívat se badatelsky i na literární vztahy socialistického Československa a Maďarska po roce 1945, které sice právem pokládáme za naši současnost, ale jež ve skutečnosti mají již za sebou pětadvaceti-

²² Strukturalistické schéma zaměřené na krásnou literaturu pokusil se uplatnit i Felix Vodíčka v *Dějínách české literatury II* (Praha 1960); učinil to ovšem našťastí značně nedůsledně. V knize zůstali představitelé naučné literatury Dobrovský a Jungmann, naproti tomu však z ní byl vyloučen František Palacký, takže celkový obraz české obrozenské literatury tu vychází deformovaně.

²³ Viz Richard Pražák, *Česká literatura mezi Maďary v letech 1849–1867* (Dějiny a národy. Literárně-historické studie o československo-maďarských vztazích, Praha 1965, str. 133–148, též maďarsky *A magyarok és a cseh irodalom 1849–1867 között*, Tanulmányok a csehszlovák-magyar irodalmi kapcsolatok köréből, Budapest 1965, str. 213–238) a *Ceši a Maďari v nerudovské Praze* (K česko-maďarským kulturním vztahům na sklonku padesátých let), *Z doby Nerudovy*, Praha 1959, str. 45–70.

²⁴ Rudolf Chmel, *Maďarizačný aspekt v slovensko-maďarských literárnych vzťahoch*, *K slovenskému národnému vývinu na východnom Slovensku (1848–1918)* (Acta Facultatis Philosophiae Universitatis Šafarikanae Prešovensis, Literárnovedný zborník 2, Košice 1970, str. 126).

letou historii. Skutečnost, že teprve v tomto období poznali čeští čtenáři plně nejvýznamnější představitele moderní maďarské literatury Adyho, Móricze, Illyése, Németha a další, že česká literatura byla v posledních letech na 6. místě nejvydávanějších cizích literatur v Maďarsku, že česká i maďarská literární věda věnuje ve svých časopisech a dokonce i knižních vydavatelských plánech mnoho pozornosti produkci svého souseda a jeho problematice v domácím zpracování, je potěšitelná a toto významné *dal* by mělo být podtrženo a sečteno i s oním stále ještě závažným *má dáti*.

Závěrem této metodologické úvahy můžeme shrnout:

1. Problematiku studia česko-maďarských kulturních a literárních vztahů nutno zvládnout v co největší úplnosti s přihlédnutím k dosud méně probádaným obdobím, jako je např. nejstarší údobí těchto vztahů v 11. a 12. století, i k nejzávažnějším otázkám těchto vztahů v nové době, zejména po vzniku samostatného Československa a Maďarska a rozvinutí socialistické etapy jejich vývoje.

*2. Při zpracování této problematiky je třeba vycházet především ze specifického bohemistického a maďaristického bádání, při čemž základní srovnávací metodou pro zjištění těchto vztahů zůstává nadále tradiční kontakto-
logie a influologie samozřejmě v dnešním současném pojetí marxistické vědy, neboť tato metoda nám podává základní badatelský přístup k dalšímu studiu těchto vztahů.*

3. K hlubšímu poznání vztahů je třeba využívat všech moderních srovnávacích metod, ať jde o typologii, sociologii literatury, tvarově syžetové a žánrově motivické srovnávání atd. a spojovat metody specificky literární s celistvějším pohledem kulturně historickým a historickým.

